

HRVATSKO POLITOLOŠKO DRUŠTVO
Croatian Political Science Association

fpzg Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih
znanosti

Hrvatski politološki razgovori 2024.

PODIJELJENA DRUŠTVA I POLITIČKA POLARIZACIJA

Zagreb, 7. – 8. studenog 2024.

Organizacijski odbor Konferencije:

Prof. dr. sc. Enes Kulenović, predsjednik

Prof. dr. sc. Goran Čular, predsjednik Društva

Doc. dr. sc. Ana Matan, potpredsjednica Društva i voditeljica Znanstvene sekcije

Izv. prof. dr. sc. Višeslav Raos, potpredsjednik Društva

Ivan Miković, tajnik Društva

HRVATSKO POLITOLOŠKO DRUŠTVO
Croatian Political Science Association

fpzg Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih
znanosti

PODIJELJENA DRUŠTVA I POLITIČKA POLARIZACIJA

*Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u
Zagrebu
Trg Drage Iblera 10, Zagreb*

PROGRAM KONFERENCIJE I KNJIGA SAŽETAKA

Vrijeme	Program	Dvorana
ČETVRTAK, 7. studenog 2024.		
9:00 - 9:30	Registracija sudionika	PORTA
09:30 - 10:00	Otvaranje konferencije Hrvatski politološki razgovori 2024. Goran Čular , predsjednik Društva Dario Nikić Čakar , dekan Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu Enes Kulenović , predsjednik Organizacijskog odbora Konferencije	C
10:00 - 11:30	PANEL 1a: Politička teorija polarizacije Moderator: Enes Kulenović	C
	Zoran Kurelić Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Je li kulturna ljevica liberalna?</u>
	Katarina Jukić Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Schmittova kritika marksizma i očuvanje liberalnog horizonta</u>
	Ana Matan Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu Tonči Kursar Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Postkonsenzusni cezarizam</u>
	Slavica Jakelić Christ College - The Honors College of Valparaiso University	<u>Znanstvene analize polarizacije kao dio polarizacije</u>

PANEL 1b: Stranke, pokreti i identiteti u regiji		D
Moderator: Višeslav Raos		
10:00 – 11:30	Nebojša Vladislavljević Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu	<u>Demokratizacija i etnička dominacija: Crna Gora pod vlašću DPS-a</u>
	Nemanja Batrićević Faculty of Political Science, University of Montenegro	<u>Emergence of affective polarization in ethnic relations: contested identity and group hostility in multiparty elections</u>
	Olivera Komar Faculty of Political Science, University of Montenegro	
	Nemanja Stankov Faculty of Political Science, University of Montenegro	
	Marko Žilović Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu	<u>Sluša ambasade, litijum i Kosovo dade: identitetske polarizacija u ekološkim protestima u Srbiji</u>
Marko Hočevar Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana	<u>Understanding the developments in Slovenian political arena since the crisis of 2008: A specific case of the crisis of liberal political hegemony?</u>	
11:30 – 12:00	Pauza za kavu	

PANEL 2a: Izborni sustav, stranke i stavovi birača u Hrvatskoj		C
Moderator: Davor Boban		
12:00 – 13:30	Renata Franc Institut društvenih znanosti Ivo Pilar	<u>Društvena pravednost i nepravda u Hrvatskoj – perspektiva građana različitih političkih orijentacija</u>
	Marina Maglić Institut društvenih znanosti Ivo Pilar	
	Tomislav Pavlović Institut društvenih znanosti Ivo Pilar	
	Despot Kovačević Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu	<u>Izborni sistem Hrvatske: od „najzaostalijeg modela u Evropi” do „pravilne psefološke sinusoide” zahvaljujući fleksibilnim listama</u>
	Uroš Kandić Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu	
	Bartul Vuksan-Ćusa Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu; Universitat Autònoma de Barcelona	<u>Više dim nego vatra: ideologija, populizam i politička korektnost u Hrvatskoj</u>
Višeslav Raos Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Koliko je stranačka polarizacija programska? Programska podudarnost birača i stranaka u Hrvatskoj</u>	
Kosta Bovan Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu		
Goran Čular Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu		

	PANEL 2b: Polarizacija, digitalne tehnologije i manipulacija	D
	Moderatorica: Ana Matan	
12:00 – 13:30	Leon Cvrtila Fakultet društvenih znanosti, Sveučilište u Ljubljani	<u>Platforme društvenih mreža, istina, i polarizacija</u>
	Josip Majsec Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	<u>Epistemološki temelji demokracije i polarizacija kao simptom njihovog urušavanja</u>
	Ivan Lasić Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Polarizacija u (post)kapitalizmu: emancipacija ili refeudalizacija?</u>
	Vedran Jerbić Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	
	Nikola Jović Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu	<u>Manipulacija emocijama: Uloga besa u populističkoj polarizaciji</u>
13:30 – 15:00	Pauza za ručak	

15:00 – 16:30	PANEL 3a: Polarizacija politike i društva kroz prizmu antirodnih pokreta		C
	Moderatorica: Maja Gergorić		
	Maja Gergorić Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	<u>Nastanak antirodnih pokreta u postkomunističkoj Europi i implikacije za liberalnu demokraciju</u>	
	Ivan Tranfić Fakultet političkih i društvenih znanosti Sveučilišta Scuola Normale Superiore u Pisi	<u>Za 'obiteljske vrijednosti' protiv 'rodne ideologije': Neliberalne stranke pokreti u Jugoistočnoj Europi</u>	
	Antonija Petričušić Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu	<u>Pravna mobilizacija anti-rodnog pokreta u Republici Hrvatskoj</u>	
	Tanja Vučković Juroš Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	<u>Kako obični ljudi raspravljaju o rodu i seksualnosti</u>	

	PANEL 3b: Polarizacija i novi mediji	D
	Moderatorica: Nikolina Borčić	
15:00 – 16:30	Matej Mikašinović Komšo Gong; Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Polarizirajući politički narativi na TikToku tijekom parlamentarne izborne kampanje 2024. godine: Ključni nalazi, izazovi s prikupljanjem podataka te prijedlozi rješenja</u>
	Kosta Bovan Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu	<u>Ideološka pristranost u percepciji medijskog teksta: efekt medijske pismenosti</u>
	Viktorija Perkušić Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu	
	Teodora Gilić Centar za monitoring i istraživanje CeMI, Podgorica, Crna Gora	<u>Uloga digitalnih medija u intenziviranju političke polarizacije: Studija slučaja pristranog izvještavanja u Crnoj Gori</u>
	Zlatko Vujović Fakultet političkih nauka, Univerzitet Crne Gore	
16:30 – 17:00	Pauza za kavu	

17:00 – 18:30	TRIBINA: Potencijal i perspektiva predmeta Politika i gospodarstvo	C
	Moderator: Nikola Baketa	
	Zlata Paštar (uvodničarka) I. gimnazija, Zagreb	
	Ivana Plazonić (uvodničarka) II. gimnazija, Zagreb	
	Lidija Eret (uvodničarka) Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	
Berto Šalaj (uvodničar) Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu		

Vrijeme	Program	Dvorana
PETAK, 8. studenog 2024.		
09:00 – 10:30	PANEL 4: Javne politike, institucije i polarizacija	D
	Moderator: Krešimir Petković	
	Marko Grdešić Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Spomenici NOB i izborna geografija u Hrvatskoj: Koja je priroda političke polarizacije u prostoru?</u>
	Ana Pavlić Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Premošćivanje podjela u upravljanju umjetnom inteligencijom</u>
	Matija Miloš Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci	<u>Uloga „ustavnih stručnjaka“ u političkim prijedorima</u>
	Damir Kapidžić Univerzitet u Sarajevu	<u>Kvaliteta deliberacije u polariziranim i postkonfliktnim vijećima građana</u>
10:30 – 11:00	Pauza za kavu	

11:00 – 12:30	TRIBINA: Predstavljanje knjige <i>Regionalism and regional self-</i> <i>government in South-East Europe</i>	D
	Moderator: Vedran Đulabić	
	Vedran Đulabić (urednik i autor) Faculty of Law, University of Zagreb	
	Iztok Rakar (autor) Faculty of Public Administration, University of Ljubljana	
	Veran Stančetić (autor) Faculty of Political Science, University of Belgrade	
	Mihovil Škarica (autor) Faculty of Law, University of Zagreb	
	Iva Lopižić (autorica) Faculty of Law, University of Zagreb	
	Ružica Jakešević (autorica) Faculty of Political Science, University of Zagreb	

PANEL 5: Ideologija, diskurs i povijest		D
12:45 – 14:15	Moderator: Tonči Kursar	
	Josip Pandžić Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	<u>Polarizacijski potencijal političkih biografija u Hrvatskoj</u>
	Stevo Đurašković Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Iliberalizam i neoliberalizam: slučaj Stijepe Bartulice</u>
	Krešimir Petković Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Politička polarizacija i kaznena politika: kulturni rat i republika kazne u Hrvatskoj</u>
	Nikolina Borčić Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	<u>Afektivna polarizacija kao diskursna strategija u imidžu kandidata na predsjedničkim izborima</u>

ČETVRTAK, 7. studenog 2024.

PANEL 1a: Politička teorija polarizacije

Moderator: Enes Kulenović

10:00

-

11:30

C

Zoran Kurelić

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

JE LI KULTURNA LJEVICA LIBERALNA?

Izlaganje odgovara na pitanje je li kulturalna ljevica liberalna. U suvremenim diskusijama koje su se rasplamsale nakon izborne pobjede Donalda Trumpa u pitanje je dovedena ideološka pozicija poražene Hillary Clinton koju američki politički teoretičar Mark Lilla naziva identitetskim liberalizmom. Istu poziciju Nancy Fraser naziva progresivnim neoliberalizmom, a Slavoj Žižek liberalnim multikulturalizmom. Radi se o angloameričkom fenomenu u kojem je izvorno antiliberalna kulturalna ljevica postala dio programa stanaka poput Demokratske stranke u SAD-u i Liberalne stranke u Kanadi. Autor argumentira da identitetsku ljevicu treba razlučiti od liberalizma jer predstavlja varijantu osviještenog iliberalizma. Argument je organiziran u četiri segmenta. Nakon kratkog određivanja pojmova liberalizam i kulturalna ljevica autor prikazuje Lillinu kritiku identitetslog liberalizma kako ju on prezentira u knjizi *Once and Future Liberal* i uspoređuje ju s John Grayevom kritikom hiper-liberalizma predstavljenu u knjizi *The New Leviatans*. Ovu dvojicu autora dovodi u međuodnos s dvojicom klasika suvremene političke misli Brianom Barryjem i Richardom Rortyjem. U zaključnom segmentu teksta autor tvrdi da su Lillina i Grayeva knjiga dokaz ostvarenja Barryjevog „proročanstva“ iz 1989. i Rortyjevog iz 1999. Zaključak teksta je da identitetsku postmodernu ljevicu, bez obzira na njen ogromni utjecaj na vodeće stranke u nekim zapadnim liberalnim demokracijama, nikad ne treba zvati liberalnom jer je po samo-razumijevanju antiliberalna.

Katarina Jukić

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

SCHMITTOVA KRITIKA MARKSIZMA I OČUVANJE LIBERALNOG HORIZONTA

Kritika liberalizma zasigurno je jedno od najpoznatijih mjesta na širokom teorijskom polju koje je razvio Carl Schmitt. Unatoč Schmittovom jasnom svrstavanju uz nacionalsocijalizam, upravo se u njegovoj snažnoj artikulaciji problematike vezane uz liberalnu doktrinu mogu pronaći razlozi ne samo obnove

zanimanja za njegovu teoriju, već i neosporno važnog utjecaja koji je imao na suvremene rasprave u političkoj znanosti. Naime, svaka je kriza liberalnog poretka otvarala prostor renesansi zanimanja za Schmittovu pravno-političku misao – kako na ljevici, tako i na desnici. Primjerice, na desnici se ističu Alain de Benoist i Aleksandr Dugin, razmjerno popularni autori u čijim je djelima jasan Schmittov utjecaj. S druge strane političkog spektra valja istaknuti Schmittov utjecaj na Frankfurtsku školu i političku teoriju Chantal Mouffe, a važno je dodati i časopis Telos kojim 1980-ih započinje val obnove zanimanja ljevice za Schmittovu teoriju. Međutim, unatoč vještoj kritici liberalizma, postavlja se pitanje opravdanosti statusa koji Schmittova teorija uživa na ljevici, pogotovo kada se uzme u obzir da Schmitt upravo marksizam ili komunizam proglašava za „smrtnog neprijatelja njemačkog naroda“ (2007: 101). Čini mi se korisnim, stoga, okrenuti konkretnijoj analizi Schmittove kritike marksizma kojoj u sekundarnoj literaturi nije posvećeno previše pažnje. S obzirom na to da Schmitt razumijeva marksizam i liberalizam kao u mnogočemu slične doktrine (primjerice, Schmitt vjeruje da su i marksizam i liberalizam dijelovi iste neutralizirajuće i depolitizirajuće tendencije koja za cilj ima dokidanje političkog, što je u krajnjoj instanci neostvariv cilj, ali je upravo zbog toga i iznimno opasan), bit će korisno propitati momente razilaženja dvaju doktrina u Schmittovoj interpretaciji. Naime, prema Schmittu, marksizam neutralizacijom ne dokida samo političko, već ide i korak dalje – cilj je marksizma raskidanje s europskom civilizacijom, što uključuje i kršćansku tradiciju, ali i određena značajna dostignuća liberalizma. Potonje je posebno jasno kada se uzme u obzir Schmittovo priznanje izvorne vrijednosti parlamentarizma koje je tek s vremenom izgubilo duhovnu osnovu i pretvorilo se u „praznu i ništavnu formalnost“ (Schmitt, 2007: 27). U tom se smislu Straussova opaska da Schmitt ne uspijeva misliti političko „onkraj horizonta liberalizma“ (Strauss, 2006: 119) ponovno pokazuje točnom.

Ključne riječi: Carl Schmitt, Leo Strauss, marksizam, liberalizam

Ana Matan

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Tonči Kursar

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

POSTKONSENZUSNI CEZARIZAM

Autori drže da (liberalna) demokracija nije više politički oblik koji teži globalnoj prevlasti. Pretpostavljaju da se ona sada može zvati postkonsenzusnom demokracijom. Prvo postavljaju pitanje kakve je odlike imao oblik demokracije koji je iza nas? Na tom tragu se iznosi Rancièreovo shvaćanje konsenzusne demokracije koja je začeta 1989.

U njegovom shvaćanju spomenuta vrsta demokracije srušila je učenje o tzv. realnoj demokraciji, njenu rousseauvsku, ali i marksističku inačicu. Rancière tvrdi kako se, međutim, urušila i moć same 'formalne' demokracije u korist stručnih 'instancija bez odgovornosti'. Takva demokracija biva zasnovana na stranama koje su, reklo bi se, zadane što znači dokidanje pojavnog, tj. političkog.

Međutim, još je rana kritika takvih razvića upozorila da sve upućuje “da se vraćamo u razdoblje koje je klasično povijesno” (J. Gray). Kako je ruskog-ukrajinski rat pokazao ta kritika nije bila bez osnove. Držimo da promjene u globalnom statusu demokracije mogu biti početno interpretirane pomoću Carla Schmitta budući da njegovo načelo veleprostora teži potisnuti “univerzalističko svjetsko načelo koje obuhvaća planetu i čitavo čovječanstvo”. Stoga se nadaje se da možemo govoriti o 'demokraciji u jednoj zemlji'. Kako je takva demokracija, postkonsenzusna i okrenuta samoj sebi javlja se legitimacijska kriza koju W. Streeck drži neodvojivom od kriza tzv. demokratskog kapitalizma. Kako bi se razriješila ova kriza u nastalom 'interegnumu' (Gramsci), Streeck drži da trebamo „iznova zadobiti nacionalnu političku arenu kako bi se uhvatili u koštac s realnim problemima koje je stari ... (politički) ... centar uspješno pokušavao prikrivati“ (2024). Kako on politički podupire Sahru Wagenknecht koja „jedina ima prava pitanja i nudi prave odgovore“ (ibid.), otvara se put lijevom bonapartizmu/cezarizmu koji naznačuje Marx odnosno Gramsci. Izvodom njihovih uvida pokazati će se da 'progresivni cezarizam' nailazi na možda i nepremostive probleme budući da država u kapitalizmu može neutralizirati njegove politike tako što ih dijalektički apsorbira (Gramsci).

Slavica Jakelić

Christ College-The Honors College of Valparaiso University

ZNANSTVENE ANALIZE POLARIZACIJE KAO DIO POLARIZACIJE

Jedan od najvažnijih uvida religijski studija je ideja da je znanstveno proučavanje "religije" postalo dijelom same povijesti religija. Polazim od ovog uvida kako bi razmotrila normativne temelje četiriju konceptualnih okvira koji su nastali 1990-ih, a koji i dalje oblikuju znanstvena razmatranja religije i polarizacije, kako u nacionalnim kontekstima tako i globalno: koncept "religijskog fundamentalizma" (kako su ga artikulirali Martin Marty i R. Scott Appleby), “kulturnih ratova” (kako ga je definirao James D. Hunter), “sukob civilizacija” (kako ga je konceptualizirao Samuel Huntington) te koncept “javne religije” (kako ga je definirao José Casanova).

Unatoč velikih normativnih i političkih razlika između spomenutih znanstvenika, svi su oni doprinijeli shvaćanju religije kao nečeg što ima moć osporiti modernost--nečeg što zeli modernost rekonstruirati i rekonfigurirati, i to kroz kritiku i sukobe. Prepoznajući originalnost spomenutih pristupa jer su pomogli teoretizirati takozvani "povratak religije", važno je vidjeti ih i kao doprinos društvenoj polarizaciji. U tom smislu identificiram tri problema fokusa na moć religija da modernost ospori: prvo, taj fokus ograničava djelovanja vjerskih aktera na nadmetanja i sukobe; drugo, postavlja religiju kao snagu koja remeti moderni pluralizam, a ne kao dio modernog pluralizma; i treće, analitički i normativno limitira mogućnost prepoznavanja religija i religijskih aktera kad oni proširuju opseg pluralizma kroz suradnju, a ne kroz osporavanje.

Uz kritičko ispitivanje gore spomenutih pristupa, predlažem i jedan mogući način da se izađe iz konceptualne i političke slijepe ulice u koju su nas ti pristupi doveli. Konkretno, predlažem da se oslonimo da doprinose mirotvornih studija kako bismo napravili konceptualni pomak od fokusa na moć religija za osporavanje modernosti prema uvažavanju religija kao onih koji imaju sposobnost svoju moć suspendirati (pomak, dakle, od fokusa na religije jer imaju "power to contest" prema religijama

kad imaju "power of power-suspension") - čina kojim vjerski akteri etički preoblikuju politike konflikta, i u tom pokazuju sposobnosti da zajednice i društva pomaknu izvan podjela i polarizacija.

<p>PANEL 1b: Stranke, pokreti i identiteti u regiji</p> <p>Moderator: Višeslav Raos</p>	<p>10:00 - 11:30</p> <p>D</p>
<p>Nebojša Vladisavljević Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu</p> <p>DEMOKRATIZACIJA I ETNIČKA DOMINACIJA: CRNA GORA POD VLAŠĆU DPS-A</p> <p>Početak demokratizacije u pluralnim društvima obično podstiče dominaciju najveće kulturne, jezičke, etničke ili nacionalne grupe, kao i formalno ili neformalno ograničenje prava manjina. Ekstremni primer jeste isključenje rusofona iz političkog života u Estoniji (oko 40%) i Letoniji (oko 1/3 birača) posle raspada Sovjetskog Saveza. U našem regionu, politika etničke isključivosti eskalira u Srbiji prema Albancima i u Hrvatskoj prema Srbima dok se etnička homogenizacija naroda u Bosni i Hercegovini i Makedoniji odvijala paralelno sa inkluzivnim aranžmanima konsocijalne demokratije (ali i takmičarskog šovinizma) – do rata i posle mirovnih sporazuma.</p> <p>Crna Gora se retko pominje u tom kontekstu osim kada je reč o široj srpskoj homogenizaciji pod uticajem Miloševića. Štaviše, profesionalni posmatrači i akademski pisci obično tvrde da je, posle raskida sa Miloševićem, reč o inkluzivnoj demokratiji u pluralnom društvu (ili demokratiji konsenzusa). Dominacija DPS-a tokom tri decenije tumači se sistemom sa dominantnom strankom sličnom onima u Švedskoj pod socijalistima, Italiji na čelu sa demohrišćanima i Japanu pod liberalnim demokratama.</p> <p>Ipak, trodecenijsku vladavinu DPS-a je moguće analizirati upravo iz ugla odnosa demokratizacije i etničke dominacije. S jedne strane, Crna Gora odražava post-komunističke trendove ali u blažem obliku. Ekstremna ograničenja prava manjina su izostala ali ne i njihova marginalizacija uz sistematsko privilegovanje zvanične verzije nacionalnog identiteta. S druge strane, Crna Gora je devijantni slučaj jer se smer etničke dominacije radikalno promenio u kratkom razdoblju. Srpska etnička homogenizacija (i dominacija) iščezla je u kratkom periodu nacionalno inkluzivne politike posle 1997. Već posle pada Miloševića 2000. počinje crnogorska etnička homogenizacija i opstaje tokom naredne dve decenije.</p> <p>Politički kontekst koji je omogućio sprovođenje radikalno različitog smera etničke dominacije u kratkom razdoblju nije demokratija (ili demokratija konsenzusa) već takmičarski autoritarizam, tj. mešoviti režim u kojem su formalno demokratske procedure ispunjene autoritarnom vladavinom, koji olakšava marginalizaciju manjina. Crna Gora nije izuzetak ni iz te perspektive jer je takmičarski autoritarizam dominirao regionom tokom 90-tih, osim Slovenije i Bugarske.</p> <p>Odsustvo većinskog naroda i dvostruki identiteti velikog broja građana (pre svega Crnogoraca i Srba, ali i Bošnjaka i Muslimana) osnova su radikalne promene smera politike etničke dominacije tokom demokratizacije. U takvom društvenom kontekstu, demokratija je moguća samo uz inkluzivne aranžmane demokratije</p>	

konsenzusa, tj. uključenje stranaka koje predstavljaju relevantne etničke identitete u izvršnu vlast i odsustvo isključive etničke politike.

Ključne riječi: demokratizacija, etnička dominacija, takmičarski autoritarizam, Crna Gora, bivša Jugoslavija

Nemanja Batrićević

Faculty of Political Science, University of Montenegro

Olivera Komar

Faculty of Political Science, University of Montenegro

Nemanja Stankov

Faculty of Political Science, University of Montenegro

EMERGENCE OF AFFECTIVE POLARIZATION IN ETHNIC RELATIONS: CONTESTED IDENTITY AND GROUP HOSTILITY IN MULTIPARTY ELECTIONS

The concept of affective polarization (AP) is believed to capture the growing discrepancy between strong positive affection for the partisan ingroup and animosity toward the outgroup (Iyengar et al. 2012). Based on social identity theory, the concept emphasizes the role of identity salience in emotional underpinnings of us vs. them categorization (Tajfel and Turner, 1979). The concept was first applied to relatively straightforward case of US two-party system, but recent scholarship has successfully extended its conceptual and methodological dimensions by analyzing its applicability in multiparty systems, where differentiation between ingroup and outgroup is much more complicated (Wagner, 2021). Furthermore, the comparative approach also sparked a more nuanced discussion on sources and mechanisms underlying AP, where regional differences have been observed and where much less research has been done (Iyengar et al. 2019).

To this date, most effort has been directed towards studying relationship between AP and ideological polarization (IP). While AP is shown to be distinct from IP, it is, nonetheless, strongly based in it (Rogowski and Sutherland, 2016). The ideological underpinnings of AP stem from the fact voters who detect large policy differences between party programs tend to see elections as a high-stake game and develop stronger emotional reaction to partisan outgroup. Yet, the ideological component of AP varies greatly across countries, and it varies systematically. Reiljan (2020) suggests that this variation is tied to the salience of ethnic identities in some CEE countries. In these polities party competition is not primarily structured along the ideological (left-right) dimension. Instead, inability of voters to effectively place parties along ideological dimension has been attributed to AP being derived from “tribalistic roots”. However, this hypothesis has not yet been tested.

In this paper, we utilize CSES survey (2016-2018) conducted in two European “outlier” cases (Latvia and Montenegro) to test whether significantly higher AP than would be predicted by IP, can indeed be explained by ethnic relations. We leverage

the fact that particular surveys measure alternative axis of political contestation to left-right positioning. The alternative scales allowed respondents to place parties (and themselves) on identity scale (pro-Montenegrin/pro-Latvian vs. pro-Serbian/pro-Russian), which is arguably significantly more informative in respective contexts. In Study I, we use these scales to produce an individual-level measure of ethnic polarization (EP) and confirm the significant contribution of identity-based contestation to AP, alongside IP. In Study II, we model emergence of EP in interethnic relations. Using the MNES (2023) we show that hostile contact between members of different ethnic groups (insults, discrimination, attacks, etc.) increases EP and, in turn, gives rise to affective polarization among parties seen as representative of these ethnic groups.

Ključne riječi: affective polarization, intergroup contact, hostility, multiparty systems

Marko Žilović

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

SLUŠA AMBASADE, LITIJUM I KOSOVO DADE: IDENTITETSKE POLARIZACIJA U EKOLOŠKIM PROTESTIMA U SRBIJI

Tokom poslednje decenije, pod vladavinom Aleksandra Vučića, došlo je snažne re-autokratizacije političkog života u Srbiji. U istom periodu, međutim, legitimnost Vučićeve vladavine osporavana je, s različitim povodima, kroz niz protestnih talasa. Verovatno ni jedan od njih nije bio tako uspešan kao mobilizacija protiv otvaranja rudnika litijuma kompanije Rio Tinto u području reke Jadar u zapadnoj Srbiji. U januaru 2022. godine ovi ekološki protesti primorali su režim da odustane od podrške Rio Tintu i da zaustavi proces otvaranja spornog rudnika, koji je od velike važnosti i za uspeh Evropskog zelenog dogovora. Dve i po godine kasnije, pokušaju vlasti i Rio Tinta da ožive projekat protivi se oko 60% građana, stavljajući režim iznova u izazovnu situaciju. Zašto su se protesti protiv rudnika litijuma kompanije Rio Tinto pokazali toliko neugodnim za autoritarnu vlast u Srbiji i toliko probitačni za njene protivnike? Moje istraživanje pokazuje da relativna uspešnost ekoloških protesta u Srbiji počiva na strateškom diskurzivnom povezivanju otpora rudarenju litijuma sa odbranom srpskog nacionalnog identiteta. Zasnovan na nekoliko perioda etnografskog rada u području spornog rudnika, kao i na intervjuima sa ključnim akterima ekološke mobilizacije, moj rad identifikuje ključne mehanizme ove diskurzivne ekvivalencije. Kooptirajući i menjajući značenje diskurzivnih formula koje promovise sam režim, ekološki aktivisti redefinisali su sebe kao nosioce patriotskih vrednosti, a Vučićev režim kao anti-narodni. Rezultirajuća identitetska polarizacija omogućila je ekološkim aktivistima da mobilizuju delove ruralnog i manje obrazovanog stanovništva koji inače retko učestvuju u protestima, uključujući tu i deo simpatizera vladajuće stranke. Iako uspešna u osporavanju režima, ovako postavljena strategija identitetske polarizacije zahteva od ekoloških aktivista akomodaciju, pa čak i aktivno promovisanje nacionalističkih i konspiratoloških diskursa, kao i saradnju sa čitavim nizom illiberalnih aktera. Takva strategija pretila da izneveri emancipacijske ideale transnacionalnog ekološkog

pokreta, a upitan je i njen dugoročni doprinos uspešnoj demokratizaciji Srbije nakon eventualne smene sadašnjeg autoritarnog režima.

Ključne riječi: protesti, mobilizacija, autoritarizam, identitetska polarizacija

Marko Hočevar

Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana

UNDERSTANDING THE DEVELOPMENTS IN SLOVENIAN POLITICAL ARENA SINCE THE CRISIS OF 2008: A SPECIFIC CASE OF THE CRISIS OF LIBERAL POLITICAL HEGEMONY?

The paper investigates the peculiar developments in the Slovenian political/party arena since 2008 onwards – the creation of (usually) one-term victorious liberal political parties, or at least the largest coalition parties, who have all lost a vast majority of their voters on the next elections or completely disappeared. Initially, we provide a brief sketch of the crucial theoretical concepts used in our inquiry within the Gramscian and Marxist political theory focusing on the concepts of hegemony, passive revolution and crisis of hegemony. Moving from then, we briefly explain the specific political and economic transition of Slovenia and the political developments until the year of 2008, emphasising a strong liberal block created by the strongest party from 1991 until 2004, the Liberal democracy of Slovenia (LDS). In the third part we explain the specific dynamics, election results, main policies when in government and the downfall of the following liberal political parties: LDS, Zares, Lista Zorana Jankovića – Pozitivna Slovenija, Stranka Alenke Bratušek, Državljanska lista Gregorja Viranta, Stranka Mira Cerarja – Stranka Modernega centra, Lista Marjana Šarca, Gibanje Svoboda. The fourth parth focuses on the reasons for their short-lived success, while explaining the reasons for the continuation of the success of the newly established liberal parties. The liberal political parties seem to be unable to offer anything but anti-Janša political narratives, with many social-democratic promises and strong neoliberal policies when in power, leading towards large dissappointements, and to the search for a new liberal strong politician/party due to the strong liberal hegemony in the society, accompanied by the strong anti-Janša sentiment in the majority of the population. We therefore argue, that in Slovenia there is a specific crisis of liberal political hegemony. However, there is still a strong economic and cultural liberal hegemony, which can be seen precisely in the very fact, that the new liberal parties managed to get large share of votes in every elections since 2008.

Ključne riječi: Slovenia, liberalism, hegemony, crisis of hegemony, new parties

PANEL 2a: Izborni sustav, stranke i stavovi birača u Hrvatskoj

Moderator: Davor Boban

12:00

-

13:30

C

Renata Franc

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Marina Maglić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Tomislav Pavlović

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

DRUŠTVENA PRAVEDNOST I NEPRAVDA U HRVATSKOJ – PERSPEKTIVA GRAĐANA RAZLIČITIH POLITIČKIH ORIJENTACIJA

Društvena pravednost, kao obilježje društvenog i političkog sustava odražava u kojoj su mjeri povlastice i opterećenja u društvu pravedno raspodijeljene te u kojoj mjeri postupci, norme i pravila političkog odlučivanja pridonose ostvarenju i unaprjeđenju temeljnih prava i sloboda pojedinaca i grupa. Općenito, doživljaji pravednosti i nepravde potvrđeni su kao motivatori odgovornih, ali i kontraproduktivnih ponašanja u kontekstu radnih organizacija, a percepcija nepravde je u sociopsihološkim pristupima potvrđena kao bitna odrednica kolektivnog djelovanja (akcija koje se poduzimaju radi unaprjeđenja interesa grupe ili zbog političke solidarnosti, primjerice prosvjedi, peticije, protestno glasanje). U okviru četverogodišnjeg istraživačkog projekta MOTIKA Motivacije i prepreke za kolektivne akcije (Hrvatska zaklada za znanost) provedeno je početno kvalitativno istraživanje o tome kako hrvatski građani razumiju i koja značenja pripisuju kolektivnim akcijama (KA), motivatorima i preprekama za KA te posebice društvenoj pravednosti i nepravdi te političkoj efikasnosti. Individualni polustrukturirani intervjui sa 56 građana (iz opće populacije te članova udruga i građanskih inicijativa) provedeni su u razdoblju od svibnja do srpnja 2024. Nakon transkripcije i anonimizacije, podatci su analizirani pomoću softvera eNvivo. U ovom ćemo radu, istražiti izvore zadovoljstva i nezadovoljstva u hrvatskom društvu te analizirati kako građani razumiju pojmove društvene pravde i nepravde, osobito u hrvatskom kontekstu. Pritom ćemo se posebno osvrnuti na eventualne razlike u percepcijama građana s obzirom na njihovu političku samoidentifikaciju na lijevom i desnom spektru.

Ključne riječi: društvena nepravda, kolektivno djelovanje, politička orijentacija

Despot Kovačević

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

Uroš Kandić

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

IZBORNI SISTEM HRVATSKE: OD „NAJZAOSTALIJE MODELA U EVROPI” DO „PRAVILNE PSEFOLOŠKE SINUSOIDE” ZAHVALJUJUĆI FLEKSIBILNIM LISTAMA

Izborni sistem Hrvatske prošao je kroz značajne transformacije od osamostaljivanja 1990. godine do danas, prateći različite pristupe i reforme u skladu sa političkim i društvenim kontekstima. Predmet istraživanja i analize u ovom radu je geneza izbornog sistema i posledice fleksibilnih lista u izbornom sistemu na stabilnost izvršne vlasti, parlamentarnog sistema i unutarpartijske odnose. Na samom početku, Hrvatska je imala ograničen izborni model koji je favorizovao privilegovane slojeve društva, dok su prvi višestranački izbori 1990. godine koristili većinski dvokružni sistem, inspirisan francuskim modelom. Ovaj sistem je doveo do značajnih disproporcija i "fabrikovanja većine". Nakon toga su usledile reforme, a 1999. godine uveden je proporcionalni sistem sa zatvorenim blokiranim listama, koji je omogućio pravedniju reprezentaciju u Saboru. Ipak, taj model je stvorio izazove u smislu lične reprezentacije i unutrašnje stranačke konkurencije. Da bi se ovi problemi rešili, 2015. godine uvedeno je preferencijalno glasanje, omogućavajući biračima da istaknu svoje favorite među stranačkim kandidatima. Ovaj korak je doveo do povećane personalizacije izbora, ali i do izazova jer je podstakao strategije kandidata da se fokusiraju na lične kampanje. U poslednjim izborima, primetan je porast broja kandidata koji uspevaju da pređu zakonski unutarstranački prag. Implementacija fleksibilnih lista omogućava veću slobodu i uticaj birača. Analiza pokazuje da ovaj sistem ne utiče značajno na stabilnost izvršne vlasti, a kombinacija personalizacije i stranačke discipline može doprineti stabilnosti parlamentarnog sistema. Te promene ukazuju na potencijalnu tranziciju ka potpunijem ličnom glasanju u budućnosti, dok trenutni izborni sistem predstavlja značajan korak ka većoj demokratizaciji političkog života u Hrvatskoj.

Ključne riječi: izbori, izborni sistem, fleksibilne liste, Hrvatska, personalizacija

Bartul Vuksan-Ćusa

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Universitat Autònoma de Barcelona

VIŠE DIM NEGO VATRA: IDEOLOGIJA, POPULIZAM I POLITIČKA KOREKTNOST U HRVATSKOJ

Ideološka polarizacija je jedan od najčešće proučavanih koncepata u suvremenim studijama političkih stavova i javnog mnijenja. Unatoč tome, stavovi građana o nekim od žarišnih pitanja u odnosu na koja postoje sve veća ideološka neslaganja

ostaju relativno neistraženima. Jedna od takvih manje tematiziranih osi ideološke divergencije odnosi se na fenomen političke korektnosti u čijem je središtu pitanje odnosa jezičnih praksi i slobode govora. Kao takva, politička korektnost konstituira jedno od ključnih polja 'kulturnih ratova', pri čemu je proponeti tumače kao instrument postizanja inkluzivnosti i jednakosti, a protivnici kao pokušaj ograničenja i dokidanja slobode govora. Potonji tabor najčešće čine krajnje desni populistički čiji napadi na političku korektnost uobičajeno imaju dvije osnove: ideološku i populističku, uslijed čega se politička korektnost interpretira kao opresivno oruđe ljevice i elita kojim se nastoji ograničiti način izražavanja i promijeniti identitet 'običnog naroda'. Međutim, u komparativnoj se literaturi upravo krajnje desni i populistički elementi i stavovi vrlo često poistovjećuju, što dovodi do analitičke netočnosti i produbljenja već postojećih konceptualnih nejasnoća.

Zbog toga ova studija, na razini stavova građana, nastoji ponuditi dvojak doprinos: prvo, studija donosi prvi uvid u javno mnijenje o političkoj korektnosti u Hrvatskoj te, drugo, analizira se što oblikuje stav o političkoj korektnosti, pri čemu se, zbog široko rasprostranjene konflacije ovih koncepata, poseban naglasak stavlja na efekte i odnos ideologije i populizma. Hrvatska je u ovom pogledu relevantna studija slučaja zbog toga što biračko tijelo i stranački sustav karakterizira porast populističkih stavova među građanima, pojava političkih 'izazivača' u vidu rasta antiestablišmentskih stranaka i pokreta te, najrecentnije, uspjesi krajnje desnog i populističkog Domovinskog pokreta na ovogodišnjim parlamentarnim i euro parlamentarnim izborima.

Kako bi se ostvarili istraživački ciljevi, u sklopu panel studije je u lipnju 2024. na uzorku od 800 ispitanika provedena online anketa u čiji je upitnik uključena vinjeta o političkoj korektnosti. Deskriptivni rezultati pokazuju građani u Hrvatskoj imaju umjereno negativan stav prema političkoj korektnosti, točnije, da su bliže poziciji po kojoj su neke grupe ljudi preosjetljive i da se, radi senzibiliteta drugih, ne treba mijenjati način izražavanja. Uz to, rezultati različitih regresijskih modela pokazuju kako je odnos između ideologije i političke korektnosti, sukladno literaturi, linearan, pokazujući kako negativni stavovi o političkoj korektnosti rastu paralelno s ideološkim pozicioniranjem s lijeva na desno. Međutim, isto tako se pokazuje kako unatoč linearnom odnosu ideološkog pozicioniranja i stava o političkoj korektnosti, građani zapravo nisu polarizirani u odnosu prema političkoj korektnosti jer sve ideološke pozicije u prosjeku zauzimaju negativan stav prema političkoj korektnosti. Riječju, ideološke razlike jesu značajne, ali je više riječ o razlikama u stupnju negoli načelnom stavu prema političkoj korektnosti. Istovremeno, analiza pokazuje kako populistički stavovi, ni kao pojedinačan faktor niti kao moderator ideološke pozicije, ne oblikuju stav o političkoj korektnosti.

Ključne riječi: politička korektnost, populizam, ideološko pozicioniranje, krajnja desnica, politički stavovi

Višeslav Raos

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Kosta Bovan

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Goran Čular

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

KOLIKO JE STRANAČKA POLARIZACIJA PROGRAMSKA? PROGRAMSKA PODUDARNOST BIRAČA I STRANAKA U HRVATSKOJ

Jedan od važnih aspekata pri ocjeni zdravlja demokracije je kvaliteta njezine političke reprezentacije. Bez obzira na ostale društveno-političke čimbenike, stupanj sličnosti političkih stavova između saborskih zastupnika i građana jedan je od temeljnih aspekata predstavničke demokracije. Postavlja se pitanje mogu li građani birati predstavnike koji su u skladu s njihovim stavovima? Mogu li dati podudaran ili točan glas? Prethodne studije analizirale su ovo pitanje u različitim eksperimentima i nacionalnim kontekstima. Međutim, takva terenska studija u Hrvatskoj nije provedena. U ovoj prezentaciji predstaviti ćemo rezultate iz najveće društveno-znanstvene baze podataka stavova hrvatskih građana, koja je prikupljena aplikacijom za glasačke savjete “Izborni kompas” prije parlamentarnih izbora 2024. godine. Prikazat ćemo razine programske podudarnosti stranaka i birača s posebnim osvrtom na sociodemografske razlike. Također, iznijet ćemo podatke o odnosu kongruencije i sklonosti glasanju za glavne hrvatske političke stranke, čime ćemo dati prvi uvid u ovaj aspekt kvalitete zastupljenosti u Hrvatskoj.

Ključne riječi: kongruentno glasanje, sklonost glasanju, Hrvatska, parlamentarni izbori 2024., aplikacija za savjete o glasanju

<p style="text-align: center;">PANEL 2b: Polarizacija, digitalne tehnologije i manipulacija</p> <p style="text-align: center;">Moderatorica: Ana Matan</p>	<p style="text-align: center;">12:00 - 13:30</p> <p style="text-align: center;">D</p>
<p>Leon Cvrtila Fakultet društvenih znanosti, Sveučilište u Ljubljani</p> <p style="text-align: center;">PLATFORME DRUŠTVENIH MREŽA, ISTINA, I POLARIZACIJA</p> <p>U ovom se izlaganju razmatra kako društvene mreže reguliraju mogućnosti istine na svojim platformama. Kombinirajući konceptualno oruđe Michela Foucaulta s uvidima literature platformskih studija, u prvom dijelu izlaganja platforme se predstavljaju kao kompleksni sociotehnički sklopovi koji kroz razne organizacijske i tehnološke metode upravljanja (npr. moderacija sadržaja, selekcijski algoritmi, smjernice zajednice, itd.) utemeljuju političku ekonomiju istine koja oblikuje i regulira tokove proizvodnje, distribucije, i konzumacije istine. U drugom dijelu predavanja se razmatra platforma X (bivši Twitter) i njene uloge u poticanju nereda u Ujedinjenom Kraljevstvu u kolovozu 2024. Na ovom primjeru se, uz filozofijske teorije istine, analizira medijalizirana procedura istine čiji primarni cilj nije otkrivanje istine o predmetu (bez obzira jesu li uvidi u konačnici točni ili netočni), već je cilj stvaranje asocijativne okosnice tj. formiranje i samoidentifikacija grupe. U ovom slučaju, platforma X omogućuje participativnu (ali ne i potpuno horizontalnu) medijsku konstrukciju figure imigranta, te, u ciljano polarizacijskom manevru, okupljanje zajednice „istinskih Britanaca“. Kroz potporu vlasnika X-a, Elona Muska, anti-imigracijske poruke i pozivi na akciju dopiru do stotine milijuna korisnika te potiču kritičnu masu za materijalizaciju čina istine – afirmacije zajednice kroz poticanje i sudjelovanja u neredima. U posljednjem dijelu izlaganja se ističe kako je X u konačnici atipičan primjer platforme, tj. iznimka koja potvrđuje pravilo. Iako je X sociotehnički režim istine, kao i svaka druga platforma, njegova organizacija i provedba moći je posve različita od većine drugih. Dok se drugim platformama upravlja kroz kompleksne i depersonalizirane procedure i tehnologije, upravljanje X uvelike ovisi o Elonu Musku koji poput suverena, samovoljno i hirovito, odlučuje o pravilima zajednice, usmjerava moderaciju i proglašava vlastitu istinu. No takav se model sve više pokazuje neodrživim – koherentni sustavi upravljanja platformi definiraju očekivanja i nude sigurnost i predvidljivost svim dionicima, od korisnika, preko oglašivača, do regulatora. X postepeno gubi dobru volju i jednih i drugih i trećih, što se u konačnici održava u padu njenih prihoda, zabranama (npr. u Brazilu), i dovodi u pitanje njen opstanak. Iako ni druge platforme nisu imune na dezinformacije, polarizaciju, i slučajeve poticanje nasilja, model upravljanja X se pokazuje potpuno neprilagođen napetoj strateškoj situaciji u globalnoj politici platformi.</p> <p>Ključne riječi: istina, režimi istine, platforme društvenih mreža, X, Elon Musk</p>	

Josip Majsec

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

EPISTEMOLOŠKI TEMELJI DEMOKRACIJE I POLARIZACIJA KAO SIMPTOM NJIHOVOG URUŠAVANJA

Suvremena društva svjedoče sve intenzivnijoj polarizaciji, što se očituje ne samo u političkim podjelama već i u svakodnevnim društvenim interakcijama i načinima na koje pojedinci percipiraju i tumače svijet oko sebe. Društvena polarizacija nije isključivo rezultat različitih vrijednosnih sustava ili interesa, već je duboko ukorijenjena u epistemologiji pojedinaca i društvenih grupa. Ovo izlaganje nastoji problematizirati ključne epistemološke mehanizme koji potiču polarizaciju i istražiti kako različiti pristupi znanju, njegovoj validaciji i distribuciji doprinose daljnjem fragmentiranju društva.

Prvo, analizirat će se fenomen "epistemoloških mjehura i "eho komora", gdje pojedinci, putem algoritamski vođenih digitalnih platformi i društvenih mreža, selektivno konzumiraju informacije koje potvrđuju njihove prethodne stavove. Ova pristranost u potvrđivanju oblikuje percepciju stvarnosti na način da se suprotstavljene činjenice odbacuju ili reinterpetiraju, stvarajući alternativne narative o svijetu.

Drugo, izlaganje će se baviti problemom povjerenja u izvore znanja. U polariziranim društvima raste nepovjerenje prema tradicionalnim institucijama poput medija, znanosti i obrazovanja, što dovodi do stvaranja alternativnih epistemoloških sustava u kojima dominiraju teorije zavjere, populistički diskursi i dezinformacije. Istražit će se kako ove epistemološke "krize" oblikuju društvenu dinamiku i jačaju antagonizam između različitih skupina.

Osnovna teza koja će se braniti u izlaganju bit će ta da se društvena polarizacija ne može suzbiti bez razvijanja i uspostavljanja opće prihvaćenog društvenog epistemološkog okvira te da su epistemološki mehanizmi temelji preduvjet funkcionalnog i zdravog demokratskog društva.

Zaključno, izlaganje će ponuditi moguće epistemološke strategije za prevladavanje polarizacije. Promišljat će se o načinima na koje se može poticati dijalog među suprotstavljenim skupinama, te kako se može unaprijediti kritičko mišljenje i epistemološka samosvijest, čime bi se smanjila ranjivost na dezinformacije i potaklo društveno zajedništvo. U tom smislu, predložit će se promjene u obrazovnim i medijskim politikama koje bi pridonijele izgradnji otpornijeg društva s većim kapacitetom za suočavanje s epistemološkim izazovima suvremenog doba. Isto tako, argumentirati će se normativni principi po kojima bi trebalo uspostaviti općeprihvaćen epistemološki okvir.

Ovo izlaganje nastoji ponuditi sveobuhvatan okvir za razumijevanje epistemoloških dimenzija društvene polarizacije, naglašavajući važnost interdisciplinarnog pristupa u rješavanju ovog složenog fenomena.

Ključne riječi: politička epistemologija, društvena polarizacija, epistemološka kriza, echo komore, demokracija

Ivan Lasić

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Vedran Jerbić

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

POLARIZACIJA U (POST)KAPITALIZMU: EMANCIPACIJA ILI REFEUDALIZACIJA?

Ovim radom želimo istražiti tezu da informacijske tehnologije i digitalizacija proizvodnje, razmjene i podjele rada dovode do epohalne transformacije kapitalističkog načina proizvodnje. Naglasak ćemo staviti na oblike polarizacije uzrokovane ovim promjenama. Pokušat ćemo postaviti pitanje o opravdanosti ovakvog stajališta i mogućih teorijskih posljedica na razumijevanje suvremenih oblika moći i dominacije.

S razvojem informacijske i komunikacijske tehnologije, postavlja se pitanje u kojoj je mjeri marksistički kategorijalni aparat i dalje prikladno sredstvo za razumijevanje klasnog sukoba i političke polarizacije uopće. Da bismo odgovorili na to pitanje, potrebno je istražiti utjecaj suvremene tehnologije na kapitalistički način proizvodnje. O toj temi ne postoji konsenzus u literaturi – neki autori tvrde da je tehnološki napredak doveo do novog oblika kapitalizma, dok drugi smatraju da svjedočimo tranziciji u novi oblik feudalizma.

Uočavamo tri struje unutar teorijskog horizonta postkapitalizma:

1. „Optimističnu“ struju koja obznanjuje duboke promjene u kapitalističkom načinu proizvodnje kao posljedicu postmoderne informatizacije ekonomije, ali unutar tih pomaka vidi širenje prostora ne-tržišnih dinamika koje u konačnici mogu dovesti do emancipacije od eksploatacije i otuđenja. Tu struju po nama predstavljaju Paul Mason te Michael Hardt i Antonio Negri.
2. „Tradicionalnu“ struju koja smatra da nema govora o napuštanju horizonta kapitalizma i da se sve promjene mogu objasniti već poznatim marksističkim kategorijama, uz eventualne dodane atribute poput platformski kapitalizam, kognitivni kapitalizam, digitalni kapitalizam, i slično. Tu navodimo Evgenyja Morozova i Nicka Srniceka.
3. „Pesimističnu“ struju koja tvrdi da ne samo da je kapitalizam doživio epohalnu preobrazbu nego pokazuje tendenciju prema samo-ukidanju i tranziciji prema novom političko-ekonomskom poretku koji još više intenzivira eksploataciju i nejednakost. Ime tog novog mogućeg poretka je tehnofeudalizam ili neofeudalizam. Predstavnike ove struje nalazimo u Yanisu Varoufakis i Jodi Dean.

Dvije metodološke predostrožnosti: razlike između ovih struja nisu naravno uvijek čvrste i precizne. Primjerice, Mason također ukazuje na opasnosti od skliznuća u neofeudalizam, a brojni drugi autori nalaze se negdje između dviju struja. Također, teza o tranziciji u novi feudalizam, koja dovodi u pitanje poimanje kapitalizma kao jedinog mogućeg načina proizvodnje, kao i linearnu koncepciju povijesti svojstvenu nekim strujama marksističke tradicije, ima značajnih teorijskih nedostataka. Najveći nedostatak su velike razlike između samog povijesnog feudalizma i

današnjeg političko-ekonomskog poretka (kako ga god nazivali), što oslabljuje tezu o refeudalizaciji.

Ključne riječi: postkapitalizam, neofeudalizam, polarizacija, digitalizacija, informacijske tehnologije

Nikola Jović

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

MANIPULACIJA EMOCIJAMA: ULOGA BESA U POPULISTIČKOJ POLARIZACIJI

Jedan od mnogih meta-ciljeva populizma je podsticanje građana da manje koriste razum, logiku i argumente zasnovane na podacima pri donošenju političkih odluka, a više se oslanjaju na različite emotivne, kognitivne i bihevioralne heuristike, pristrasnosti i afekte. Populisti, veštim korišćenjem političkih, medijskih i jezičkih mehanizama, teže da usmere i manipulišu emocionalnim doživljajem stvarnosti građana. Ono što ovaj proces čini lakšim jeste priroda populizma, koja vešto koristi već postojeće ideje, vrednosti i uverenja građana. U svojoj oportunističkoj težnji ka sticanju i zadržavanju vlasti, populisti se uglavnom oslanjaju na dve emocionalne funkcije: (1) funkciju povezivanja i (2) funkciju socijalnog distanciranja (Fischer & Manstead, 2016). Kada je reč o funkciji povezivanja, emocije pomažu populistima da građane povežu prvo horizontalno jedne sa drugima ("mi"), a zatim i sa njima, populističkim liderima. Veza stvorena između populističkog lidera i građana, zasnovana na emocionalnoj funkciji povezivanja, koristi čitav koktel emocija, pri čemu je bes često glavni sastojak. Bes je emocija koju građani i populisti dele prema nekome ("drugome") protiv koga se zajedno bore. Ovo nas vodi do druge emocionalne funkcije, funkcije socijalnog distanciranja. Socijalno distanciranje pomaže ljudima da se razlikuju od drugih, što je posebno važno za razlikovanje naših interesa od interesa drugih, čime se omogućava rivalstvo i takmičenje. Populisti koriste ovu funkciju kod svojih birača tako što koriste emotivne sentimente za stigmatizaciju svojih protivnika (elita, političara, etničkih ili verskih grupa, itd.) kao "drugih". Proces polarizacije i stigmatizacije protivnika oslanja se na buđenje besa među građanima da je "neko drugi" odgovoran za njihov loš položaj u društvu, ugrožavajući njihova politička, verska, ekonomska i identitetska prava. Zato populistički pokreti često koriste i pojačavaju osećaje besa, ogorčenosti i frustracije prema slici neprijatelja (koja već postoji u društvu) kako bi ujedinili pristalice pod zajedničkim ciljem i mobilisali ih protiv projektovanih neprijatelja.

U ovom radu ću predstaviti nekoliko studija eksperimentalne psihologije i povezati ih sa ulogom besa u populizmu. Bes kao emocija ima specifične karakteristike koje se odnose na kogniciju i strategiju obrade, procenu rizika, motivaciju i nivo aktivacije, kapacitet pažnje i traženje informacija (identifikaciju), korišćenje predrasuda, itd. Pored toga, predstaviću nalaze u vezi sa korišćenjem besa u realnim političkim procesima koji karakterišu populističku polarizaciju.

Ključne riječi: emocije, bes, identitet, funkcija povezivanja, funkcija socijalnog distanciranja

PANEL 3a: Polarizacija politike i društva kroz prizmu antirodnih pokreta

Moderatorica: Maja Gergorić

15:00

-

16:30

C

Maja Gergorić

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

NASTANAK ANTIRODNIH POKRETA U POSTKOMUNISTIČKOJ EUROPI I IMPLIKACIJE ZA LIBERALNU DEMOKRACIJU

Antirodni pokreti zadnja su dva desetljeća područje interesa u znanosti, politici, civilnom društvu i široj javnosti. Cilj je ovog izlaganja predstaviti glavne nalaze doktorskog rada u kojem istražujem nastanak antirodnih pokreta u 11 postkomunističkih zemalja članica Europske unije koristeći strukturu političkih prilika kao analitički pristup te višemetodsko istraživanje teorije skupova kao metodologiju. Istraživačkim pitanjem želim objasniti koji uvjeti primarno objašnjavaju antirodnu mobilizaciju i njezin izostanak u zemljama postkomunističke Europe članicama Europske unije u vremenskom periodu između 2004. i 2019. godine. Analizirajući političko-ekonomske i kulturne uvjete poput mjera štednje, krajnje desnih stranaka, normativnog djelovanja i odnosa Crkve i države, objašnjavam nastanak i izostanak antirodne mobilizacije. Rezultati analize ukazuju na dva načina nastanka antirodnih pokreta u postkomunističkoj Europi: kroz institucionaliziranu krajnju desnicu i religijsku mobilizaciju. Institucionalizirana krajnja desnica ima ključnu ulogu u objašnjavanju pojave snažne antirodne mobilizacije u Mađarskoj, Sloveniji, Hrvatskoj i Poljskoj. Religijska mobilizacija, kao drugi način, objašnjava snažnu antirodnu mobilizaciju u Rumunjskoj, Hrvatskoj i Poljskoj. U zaključnom dijelu izlaganja osvrćem se na antirodni pokret kao prijetnju liberalnoj demokraciji, koji, kao nova vrsta krajnje desne mobilizacije u postkomunističkoj Europi, za cilj ima izmjenu liberalno-demokratskog okvira, upućuje na činjenicu da jedna od ključnih prijetnji liberalnoj demokraciji i nacionalnim državama dolazi iznutra. Antirodna mobilizacija, kao dio mreže kršćanske desnice, ukazuje na to da sukobi nisu ograničeni na pitanja nacionalnih granica, kulture, jezika i religije među suvremenim europskim društvima. Umjesto toga, sukobi se usredotočuju na borbu oko vrijednosti unutar svakog pojedinog društva.

Ključne riječi: antirodni pokreti, postkomunistička Europa, krajnja desnica, kvalitativna komparativna analiza, politička sociologija

Ivan Tranfić

Fakultet političkih i društvenih znanosti Sveučilišta Scuola Normale Superiore u Pisi

ZA 'OBITELJSKE VRIJEDNOSTI' PROTIV 'RODNE IDEOLOGIJE': NELIBERALNE STRANKE POKRETI U JUGOISTOČNOJ EUROPI

Dominantni pristup proučavanju krajnje desnice u Europi usredotočuje se na specifičnu stranačku obitelj – populističku radikalnu desnicu – i nativizam kao njezinu temeljnu ideologiju. Posljednjih godina, sve veća pažnja posvećuje se odnosima između političkih stranaka i društvenih pokreta, uključujući konceptualizaciju hibridnih stranaka pokreta. U ovom radu istražujem do sada slabije proučavan podsektor radikalne desnice koji se mobilizira u obliku neliberalnih, antirodnih pokreta. Ovi pokreti oblikuju vlastite ultrakonzervativne stranke koje svoju politiku usmjeravaju na pitanja roda, seksualnosti i religije. Dok se literatura o krajnje desnim strankama uglavnom bavi akterima koji se fokusiraju na antiimigracijske politike, sve bogatija literatura o antirodnim pokretima zanemaruje stvaranje novih neliberalnih stranki koje se mobiliziraju protiv 'roda' u ime 'obiteljskih vrijednosti'. Koristim komparativnu studiju triju slučajeva iz Jugoistočne Europe – Bugarske, Hrvatske i Srbije – kako bih istražio kako i zašto se razvijaju nove neliberalne stranke i kakva je uloga religijskih aktera – crkava i laičkih pokreta – u tom procesu. Proveo sam 43 polustrukturirana intervjua s liderima antirodnih nevladinih organizacija i političkih stranaka u sve tri zemlje, što mi je omogućilo da istražim njihovu percepciju struktura političkih i diskurzivnih prilika te strateško odlučivanje, uključujući razloge zašto su se odlučili okrenuti izbornom natjecanju i kako kombiniraju institucionalnu politiku s uličnom mobilizacijom. Moji rezultati ukazuju na središnju važnost religijskih, laičkih pokreta, odnosa crkve, države i društva te opće dinamike stranačkog sustava na desnom političkom spektru. Dok su pravoslavni akteri radikalne desnice manje skloni koristiti *grassroots* mobilizaciju i preferiraju suradnju s državom i postojećim krajnje desnim strankama, katolički akteri razvili su snažno ultrakonzervativno civilno društvo koje je stvorilo vlastite stranke pokrete, izazivajući umjerene pro-EU umjerene stranke desnog centra. U sva tri slučaja, antirodnju mobilizaciju sudionici u istraživanju objašnjavaju sličnim narativom: budući da *mainstream* desnica više ne brani tradicionalne, kršćanske vrijednosti, potreban je novi politički bedem protiv 'lijevo-liberalnih' radikala, sekularizacije, 'rodne ideologije' i moralnog relativizma. Ovaj uvid komplicira postojeća objašnjenja nastanka antirodnih pokreta kao odgovora na mobilizaciju ili uspjehe progresivnih političkih aktera.

Ključne riječi: antirodni pokreti, stranke pokreti, radikalna desnica, komparativne studije, intervjui

Antonija Petričušić

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

PRAVNA MOBILIZACIJA ANTI-RODNOG POKRETA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Zahtjevi za neusvajanje, ukidanje ili preobrazbu zakonodavnih normi čije je tumačenje suprotno društveno konzervativnim vrijednostima jedan je od vidova djelovanja hrvatskog anti-rodno pokreta. Pravnom mobilizacijom svoje vrijednosne stavove pokušavaju ugraditi u procesu donošenja i usvajanja zakona ili pak pred Ustavnim sudom osporavajući zakonske norme koja osiguravaju rodnu ravnopravnost, ostvarivanje prava pripadnika nacionalnih manjina, prava žena i prava seksualnih manjina. Djelovanje anti-rodno pokreta započelo je protivljenjem usvajanja Zakona o suzbijanju diskriminacije 2008. godine u objavama glasila Katoličke Crkve u Hrvatskoj. Taj je zakon trebao biti ključni instrument za zaštitu ljudskih prava i borbu protiv diskriminacije utemeljene na rasi, spolu, dobi, seksualnoj orijentaciji, invaliditetu, vjeri, etničkom podrijetlu i drugim osnovama, a u skladu s europskim standardima. Niz aktera anti-rodno pokreta tražili su ustavnosudsku ocjenu zakona koji omogućava prekid trudnoće te pred Ustavnim sudom osporavali uvođenje zdravstvenog odgoja. Nadalje, konzervativni akteri koristili su mehanizam direktne demokracije, građanske inicijative i referendum, kao alat za sprječavanje usvajanja ili osporavanja zakona koji propisuju prava manjina. Prvi takav je bio (jedini do sada održan) građanski referendum iz 2013. godine o ustavnoj definiciji braka kao zajednice muškarca i žene. Dodatni pokušaj pravne mobilizacije organizacijom građanskih inicijativa koje sakupljaju potpise građana za raspisivanje referenduma predstavljali su protivljenje ratifikaciji Istanbulske konvencije i ograničenja prava na političku participaciju nacionalnih manjina u Saboru. Znanstvena su istraživanja utvrdila da društveni pokreti često strategiju pravne mobilizacije, koja pretpostavlja institucionalno djelovanje kroz odluke Sabora ili Ustavnog suda, vežu uz druge izvaninstitucionalne strategije pokreta, poput okupljanja, prosvjeda, javnih rasprava i kampanja, a kao motiv za svoje djelovanje navode da progresivna zakonodavna rješenja koja promoviraju rodnu ravnopravnost nameću "rodnu ideologiju" koja je suprotna tradicionalnim vrijednostima, ugrožava djecu, te doprinose dekonstrukciji obitelji i moralnih vrijednosti. Ovo izlaganje predstavlja taktike kojima anti-rodni pokret svoja djelovanja, koja zapravo ciljaju na ograničavanje prava manjinskih skupina, prikazuje kao demokratski izraz volje većine građana, a demokratske institucije koristi za osporavanje prava manjina.

Ključne riječi: hrvatski anti-rodni pokret, konzervativna pravna mobilizacija, pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom, sudjelovanje u e-savjetovanju, referendum

Tanja Vučković Juroš

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

KAKO OBIČNI LJUDI RASPRAVLJAJU O RODU I SEKSUALNOSTI

Jedna od posljedica antirodnih mobilizacija u hrvatskom društvu jest i utemeljenje roda i seksualnosti kao elementa nove društvene podijeljenosti. U ovom kontekstu, terminima poput "rodne ideologije" sve češće barataju populističke i političke stranke na desnici kako bi privukle nove glasače, odnosno mobilizirale potencijalne glasače da upravo svoje svjetonazorske pozicije oko roda i seksualnosti koriste kao kriterij političke potpore. No, do trenutne salijentnosti "rodne ideologije" i sličnih signala "svjetonazorske podijeljenosti" – kojima je postalo prihvatljivo napadati čak i etablirane akademske programe poput rodnih studija – u hrvatskom je kontekstu došlo kroz postepen proces anti-rodnog targetiranja, počevši od odskočne teme seksualnog odgoja 2006. i 2012./2013. godine i premošćujuće teme LGBT+ prava, uključujući prava na brak, 2013. godine. Polje djelovanja anti-rodnih aktera se odonda širilo i na druge mete (poput pobačaja, Istanbulske konvencije i, odnedavna, transrodnosti) koje su služile drugim mobilizacijskim svrhama, no u ovom radu ću se usredotočiti upravo na seksualni odgoj i LGBT+ prava. Cilj je ovog rada razmotriti koliko je antirodni diskurs bio uspješan u etabliranju svojih okvira razumijevanja ovih tema kroz analize grupnih razgovora o seksualnim odgoju i LGBT+ pravima provedenim u sklopu Sense AGENDA projekta. Podaci se temelje na dvije dionice istraživanja. Prva dionica je uključivala dvije runde fokusnih grupa u kojima su sudjelovala 32 roditelja djece koja su u trenutku istraživanja u Hrvatskoj pohađala osnovnu ili srednju školu (8 fokusnih grupa u prvoj rundi i 4 fokusne grupe u drugoj rundi s istim roditeljima), različitih obrazovnih pozadina, te godina u rasponu od ranih tridesetih do ranih pedesetih. Druga je dionica istraživanja pak uključivala tri fokusne skupine s građanima mlađim od 30 godina i tri fokusne skupine s građanima starijim od 60 godina. Iako je izravan utjecaj anti-rodnih okvira na sudionike u istraživanju nemoguće ustvrditi, kroz analizu načina na koji sudionici različitih profila međusobno razgovaraju o rodu i seksualnosti, a pogotovo o seksualnom odgoju i LGBT+ pravima, moguće je analizirati služe li, i na koji način, oni kao resurs za kojom "obični ljudi" posežu u svojim svakodnevnim razmišljanjima.

Ključne riječi: antirodne mobilizacije, seksualni odgoj, LGBT+, recepcija, fokusne grupe

<p>PANEL 3b: Polarizacija i novi mediji</p> <p>Moderatorica: Nikolina Borčić</p>	<p>15:00 - 16:30</p> <p>D</p>
<p>Matej Mikašinović Komšo Gong; Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu</p> <p>POLARIZIRAJUĆI POLITIČKI NARATIVI NA TIKTOKU TIJEKOM PARLAMENTARNE IZBORNE KAMPANJE 2024. GODINE: KLJUČNI NALAZI, IZAZOVI S PRIKUPLJANJEM PODATAKA TE PRIJEDLOZI RJEŠENJA</p> <p>TikTok je najbrže rastuća društvena mreža koju u svijetu preferiraju korisnici u dobi između 16 i 24 godine, a tijekom parlamentarnih izbora bila je poprište raznih političkih kampanja, sadržaja i narativa od strane političara i političkih stranaka. S obzirom na važnu ulogu koju ova mreža počinje imati za komunikaciju političara i strankama prema građanima (posebno tijekom izborne kampanje), bitnim postaje istraživanje načina i učinka njenog korištenja. Upravo je iz tog razloga organizacija Gong, u sklopu svojih izborni-nadzornih aktivnosti, pripremila "Analizu političkih narativa na TikToku u izbornoj kampanji 2024. godine", koja je za cilj imala popisati političare i političke stranke koje koriste TikTok, utvrditi dosege objavljenog sadržaja te uočiti političke narative koji se šire na hrvatskom TikToku.</p> <p>Izlaganje se sastoji od predstavljanja ključnih nalaza analize te razmatranja najvećih izazovima s kojima se znanstvenici i znanstvenice suočavaju prilikom prikupljanja podataka na društvenim mrežama. Predstavljanjem popisa službenih računa političara i strankama, njihovih korisničkih metrika te tema koje su obradili u svojim objavama će se tijekom izlaganja prikazati politički narativi i načini na koje se isti prenose mlađoj korisničkoj bazi na TikToku. Posebna će se pažnja posvetiti uočenoj tematskoj i komunikacijskoj podjeli između pro-demokratskih i pro-EU (<i>mainstream</i> politička scena koja uključuje HDZ, SDP i Možemo) te anti-demokratskih, anti-EU narativa (alternativna politička scena koja uključuje Domovinski pokret, Most i Mislava Kolakušića). Detaljni prikaz Istaknute podjela će pružiti uvid u način na koji političke elite potiču daljnju političku polarizaciju i podjelu društva kroz službenu političku komunikaciju na društvenim mrežama.</p> <p>Osim razmatranja rezultata istraživanja, izlaganje će se osvrnuti i na prikazivanje metodoloških izazova i ograničenja s kojima se istraživanje suočilo. Naime, prilikom prikupljanja podataka (objava) sa službenih računa političkih aktera uviđeni su problemi otežane mogućnosti potvrde autentičnosti TikTok računa političkih stranaka, nepreglednosti objava te nemogućnost pristupu sistematičnih arhiva baza objava političkih stranaka. Težnja je izlaganja da, kroz isticanje ovih metodoloških poteškoća i predstavljanje preporuka za relevantne nacionalne političke institucije, potakne raspravu među sudionicima o izazovima (i njihovim rješenjima) istraživanja političke komunikacije političkih aktera na društvenim mrežama.</p>	

Ključne riječi: TikTok, parlamentarni izbori, društvene mreže, Gong, politička polarizacija

Kosta Bovan

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

Viktorija Perkušić

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

**IDEOLOŠKA PRISTRANOST U PERCEPCIJI MEDIJSKOG TEKSTA:
EFEKT MEDIJSKE PISMENOSTI**

Jedna od pretpostavki dobro funkcionirajuće demokracije jesu dobro funkcionirajući mediji. Mediji bi idealno trebali nadzirati rad političkih institucija te informirati javnost kroz raznolike izvore. No, osim što postoji niz problema samih medijskih sustava u modernim demokracijama, problem predstavljaju i tendencije u prikupljanju i obrađivanju informacija iz medija od strane građana. Primjerice, građani se redovito ponašaju kao motivirani rezonatori, odnosno, prilikom informiranja nemaju za cilj točnost, već potvrđivanje svojih stavova i vrijednosti. U tom smislu građani su prilikom informiranja često ideološki pristrani – preuveličavaju i bolje pamte informacije koje su u skladu s njihovom ideološkom pozicijom, a zaboravljaju i odbacuju one suprotne. Jedan od načina na koji bi se ovome moglo doskočiti jest putem programa medijske pismenosti, koji za cilj imaju ojačati vještine građana za analiziranje medijskih informacija, te samim time osvještavanje vlastitih pristranosti. No, manje se zna o tome djeluju li zaista ti programi. Stoga je cilj ovog istraživanja bio provjeriti efekt medijske pismenosti na ideološku pristranost u procjeni medijskog teksta. Proveden je kvazieksperiment s nezavisnom varijablom izlaganja treningu medijske pismenosti, a kao zavisne varijable korištene su procjene objektivnosti i pristranosti medijskog teksta. Očekivano je bilo da će sudionici koji su bili izloženi programu medijske pismenosti procjenjivati tekst koji nije u skladu s njihovom ideološkom pozicijom kao manje pristran nego što će to činiti sudionici koji nisu bili izloženi programu. U istraživanju je sudjelovalo 216 sudionika, a rezultati su neočekivano pokazali kako programi medijske pismenosti ili nemaju efekt na ideološku pristranost ili ju pak povećavaju.

Ključne riječi: ideološka pristranost, medijska pismenost, eksperiment, procjena pristranosti, procjena objektivnosti

Teodora Gilić

Centar za monitoring i istraživanje CeMI, Podgorica, Crna Gora

Zlatko Vujović

Fakultet političkih nauka, Univerzitet Crne Gore

ULOGA DIGITALNIH MEDIJA U INTENZIVIRANJU POLITIČKE POLARIZACIJE: STUDIJA SLUČAJA PRISTRANOG IZVJEŠTAVANJA U CRNOJ GORI

Ovaj rad sveobuhvatno istražuje kako digitalni mediji pojačavaju političku polarizaciju u Crnoj Gori, zemlji s izraženim političkim i ideološkim podjelama. Korištenjem mješovitih metoda koje uključuju fokus grupe, intervjuje i anketu javnog mnijenja, ova studija temeljito ispituje kako selektivna konzumacija medija doprinosi stvaranju “eho komora” jačanjem postojećih političkih stavova.

Rezultati pokazuju da medijska konvergencija i selektivna izloženost ljudi politički i ideološki usklađenom sadržaju dodatno pogoršavaju političku polarizaciju. Studija također istražuje što se događa kada ljudi slučajno naiđu na suprotstavljena mišljenja na društvenim mrežama. Otkriva da, iako se to povremeno događa, rijetko dovodi do preispitivanja duboko ukorijenjenih uvjerenja.

Nalazi studije imaju značajne implikacije za druge kulture s usporedivim podjelama. Ističući značajan utjecaj digitalnih medija na politički diskurs u Crnoj Gori, ova studija nudi relevantne lekcije koje se mogu primijeniti globalno, zadržavajući našu pažnju i interes za evoluirajuću ulogu digitalnih medija u političkoj polarizaciji.

Rezultati imaju posljedice za medijsku politiku i demokratske procese, kao i za dublje razumijevanje teorija političke komunikacije i medijske konvergencije.

Ključne riječi: društveni mediji, digitalni mediji, eho komore, politička komunikacija, medijska konvergencija, Crna Gora, politička polarizacija i selektivna izloženost

<p>TRIBINA: Potencijal i perspektiva predmeta Politika i gospodarstvo</p> <p>Moderator: Nikola Baketa</p>	<p>17:00 - 18:30</p> <p>C</p>
<p>Zlata Paštar (uvodničarka) I. gimnazija, Zagreb</p> <p>Ivana Plazonić (uvodničarka) II. gimnazija, Zagreb</p> <p>Lidija Eret (uvodničarka) Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu</p> <p>Berto Šalaj (uvodničar) Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu</p> <p>Najavljena reforma strukovnog obrazovanja otvorila je pitanje položaja društveno-humanističkih sadržaja u strukovnim školama. Specifičan izazov, od interesa za politologe, unutar same reforme jest predloženo rješenje koje podrazumijeva ukidanje predmeta Politika i gospodarstvo tj. njegovu transformaciju u modul. Iz tog razloga ova tribina ima za cilj raspraviti trenutni položaj predmeta Politika i gospodarstvo u strukovnim školama, njegovu perspektivu u budućnosti, predloženu transformaciju i položaj politologa u tom kontekstu. Iz nastavničke perspektive će se diskutirati trenutne prednosti i nedostaci predmeta Politika i gospodarstvo, što predložena modularna nastava znači za nastavnice te na koji način učenici doživljavaju nastavu ovog predmeta. Ponudit će se uvid u pristup obrazovanju politologa za rad u školama i što potencijalne promjene donose u tom segmentu, te u konačnici koje su šire implikacije najavljenih promjena za obrazovanje novih generacija učenika u strukovnim školama.</p>	

PETAK, 8. studenog 2024.

PANEL 4: Javne politike, institucije i polarizacija

Moderator: Krešimir Petković

09:00

-

10:30

D

Marko Grdešić

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

SPOMENICI NOB I IZBORNA GEOGRAFIJA U HRVATSKOJ: KOJA JE PRIRODA POLITIČKE POLARIZACIJE U PROSTORU?

Prostorna distribucija lokalnih političkih identiteta u Hrvatskoj relativno je stabilna već duže vrijeme i predstavlja jedan od najočitijih načina na koji se politička polarizacija manifestira u svakodnevicu. Najpraktičniji način da se ovaj fenomen operacionalizira je kroz izbornu geografiju koja daje uvid u lokalne političke preferencije. U ovom radu želim postojeće studije prostorne utemeljenosti hrvatske politike povezati sa pitanjima kolektivnog sjećanja, tj. sa spomenicima Narodnooslobodilačkoj borbi, kao fizičkim intervencijama koje prostoru daju određenu političku kvalitetu. Spomenici građeni za vrijeme jugoslavenskog socijalističkog režima komemorirali su partizansku borbu, žrtve fašizma, solidarnost hrvatskog i srpskog naroda te socijalizam. Ova je spomenička baština politizirana na nov način u devedesetim godinama dvadesetog stoljeća te su mnogi spomenici uništeni za vrijeme Domovinskog rata ili neposredno nakon njega. S obzirom na simbolički naboj tih spomenika, ali i na njihovu sposobnost da unutar određenog fizičkog radijusa vrše "transmisiju" svoje političke poruke, ti spomenici mogu imati značajan prostorni efekt. Je li moguće taj efekt pokazati u kvantitativnom testiranju veze s elektoralnom geografijom? I dalje, je li moguće dati prve odgovore na pitanje zašto su neki spomenici uništeni, a drugi nisu? Ovaj rad će predstaviti trenutne nalaze i moguće buduće smjerove istraživanja.

Ključne riječi: spomenici, prostorna analiza, izborna geografija, Hrvatska

Ana Pavlić

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

PREMOŠĆIVANJE PODJELA U UPRAVLJANJU UMJETNOM INTELIGENCIJOM

Pojava umjetne inteligencije (UI) i njezin transformativni učinak na sva područja ljudskog života upućuje na potrebu za regulacijom rizika sustava UI u globalnoj

političkoj areni (Schmitt, 2022), što povlači za sobom pitanje moći i demokracije (Ramos 2021, Innerarity, 2024).

Uspješna primjena vrijednosnih principa, zaštite ljudskih prava i etičnog upravljanja UI zahtjeva međunarodne regulatorne mehanizme upravljanja (UN, 2024, UNESCO, 2021, OECD, 2019, amandman 2024), kao i učinkovitu legislativu na europskoj (EU 2024, Vijeće Europe 2024), nacionalnoj (Bareis i Katzenbach 2021, Paltieli 2021, Radu 2021, Köstler i Ossewaarde 2021, Roberts i sur. 2021, Smuha, 2021, Djeffal, 2022, Jorge i sur., 2021, van Roy, 2021), i lokalnim razinama (Squitieri 2021, Verhulst i sur. 2021, Galceran-Vercher, 2023). Upravljanje UI svake države ujedno jest i geopolitičko strateško pozicioniranje. Razlikovanje *globalnog sjevera* i *globalnog juga* u donošenju odluka o upravljanju UI, tijekom zadnje dvije godine mijenja se na inicijativu međunarodnih organizacija (Filgueiras, 2021, Lee, 2022, Aubra i sur., 2024. LaForge, 2024).

Politička znanost važna je za razumijevanje upravljanja UI kako bi se donosile *dobre* javne politike (Parsons i sur., 2019, Dafoe, 2018) i razmotrila matrica globalnog upravljanja UI, akteri koji se u njoj (ili izvan nje) kreću, te epistemički autoriteti (Petek, 2006, Sabatier, 1988, 1998, Jenkins-Smith, 1988, Kustec, 2006, 2012, Börzel 2009, 1998, Haas, 1992, Schmitt, 2022). Diskurs, zagovaranje i primjena UI trebale bi se voditi na temelju suvremenog procesa upravljanja i vrijednosti, *pravednosti, slobode i održivosti, legitimiranih u dijalogu i na temelju znanstvenih istraživanja* (de Almeida i sur., 2021).

Implementacija sustava UI donosi etičke i zakonodavne izazove u upravljanju UI i zato je etični dizajn UI važan, kao i osiguranje primjene etičnog dizajna tijekom njezina životnog ciklusa (Dignum 2019, Floridi 2023, 2024, Ramos i sur., 2024). Posebni izazov upravljanja predstavili su sustavi UI osnovne namjene kada je u studenome 2022. godine predstavljen model ChatGPT (Ulnicane, 2024).

Jedan od zahtjeva regulacije rizika je ljudski nadzor, kako bi se osiguralo povjerenje građana u zakonodavstvo koje se odnosi na upravljanje UI (Zaidan i Ibrahim, 2024). Tijekom procesa donošenja regulative, naglasak je stavljen na regulaciju rizika sustava UI, uz osiguranje inovativnosti u razvoju sustava UI (Smuha, 2021).

Na kraju, umjesto zaključka, pitanje za raspravu: mogu li se podjele u upravljanju UI riješiti policentričnim upravljanjem UI (Carlisle i Gruby, 2019, Ostrom, 2010, Aguerre i sur., 2024, Filgueiras i Almeida, 2021, Schmitt, 2022) ili jednim autoritetom u upravljanju UI?

Ključne riječi: etično upravljanje UI, politologija i UI, regulativa i legislativa UI, tehnologija, vrijednosti i vrijednosni principi

Matija Miloš

Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

ULOGA „USTAVNIH STRUČNJAKA“ U POLITIČKIM PRIJEPORIMA

U političkim sukobima nezanemarivo mjesto ima tumačenje ustava, posebno kada sukobi neposrednije uključuju strukturu i ovlasti države. Tako se i Ustav Republike Hrvatske počesto angažira u političkim prijeporima. Njegova je uloga u tome slojevita. Sporovi koji ga uključuju mogu se doticati njegove relevantnosti za

pojedina pitanja, sadržaja i naravi pravila koje bi iz njega trebalo proizaći, a onda i primjene takvog pravila u konkretnim okolnostima. Pritom je bitno poima li se temeljni akt poglavito kao pravni ili kao politički akt. S obzirom da Ustav kao tekstualna tvorevina ne može imati samostalan učinak, njegov se upliv u takvim raspravama uvijek ostvaruje posredovano retoričkom aktivnošću, najizrazitije preko tijela države, posebno Ustavnog suda, ali i u istupima onih koje se u javnom prostoru popularno naziva „ustavnim stručnjacima“. Iako postojeća literatura često tumači (ne)djelovanje države naspram Ustava, izostaju detaljnije rasprave o ulozi te šire epistemičke zajednice ustavnih pravnika i teoretičara. Oslanjajući se jednim dijelom na srodne rasprave u kontekstu drugih država, posebno Njemačke te, u novije vrijeme, izraelskog razmatranja „scholactivisma“, u ovom će se izlaganju prvo prikazati i ispitati kako se inače razumije upliv ustavnih pravnika u političke prijepore. Zatim će se razmotriti jesu li ti okviri osjetljivi na probleme polarizacije. Konačno, u svjetlu ovih dvaju pitanja razmotrit će se hrvatski slučaj djelovanja „ustavnih stručnjaka“ u političkim prijeporima.

Ključne riječi: ustav, ustavni stručnjaci, ustavna teorija, scholactivism

Damir Kapidžić

Univerzitet u Sarajevu

KVALITETA DELIBERACIJE U POLARIZIRANIM I POSTKONFLIKTNIM VIJEĆIMA GRAĐANA

Kvaliteta rasprave u velikoj mjeri mjerena je u deliberativnim procesima koji su se odvijali u konsolidiranim demokracijama i u društvima bez znatnih sukoba ili polarizacije. Međutim, ti uvjeti ne vrijede za većinu zemalja svijeta, stoga je imperativno analizirati kvalitetu deliberacije u okolnostima koje su teže, te koje podliježu eskalaciji polarizirajućeg diskursa. Ovaj rad ima za cilj proširiti raspravu o deliberaciji među građanima kroz mjerenje kvalitete rasprave u postkonfliktnim kontekstima sa slabom demokracijom. Istovremeno, kako bi se postigla usporedivost rezultata, fokus je na vijeća građana kao veoma strukturiranog oblika deliberativnih procesa. Kao slučaj je odabrana Bosna i Hercegovina, gdje je između 2021. i 2024. godine održano četiri vijeća građana, a ovo istraživanje se fokusira na dva vijeća koja su održane 2024. godine u Mostaru i Banjaluci. Podaci su prikupljeni anketiranjem sudionika prije i poslije njihovog sudjelovanja u strukturiranim deliberativnim procesima, te kroz intervjue s istim sudionicima prije i poslije vijeća. Sudionici vijeća su odabrani slučajnim uzorkovanjem i predstavljaju presjek demografske slike svojih gradova. Na temelju analize podataka anketa i intervjua, rad tvrdi da je kvaliteta rasprave ostvariva na mikro- i mezo-razini, čak i u nepovoljnim strukturalnim uvjetima. Posebice se ističe povećanje volje među sudionicima za kompromis i spremnost za pomirenje nakon sudjelovanja u raspravi sa svojim sugrađanima.

Ključne riječi: demokratske inovacije, vijeća građana, kvaliteta rasprave, pomirenje, Bosna i Hercegovina

<p>TRIBINA: Predstavljanje knjige <i>Regionalism and regional self-government in South-East Europe</i></p> <p>Moderator: Vedran Đulabić</p>	<p>11:00 - 12:30</p> <p>D</p>
<p>Vedran Đulabić (urednik i autor) Faculty of Law, University of Zagreb</p> <p>Iztok Rakar (autor) Faculty of Public Administration, University of Ljubljana</p> <p>Veran Stančetić (autor) Faculty of Political Science, University of Belgrade</p> <p>Mihovil Škarica (autor) Faculty of Law, University of Zagreb</p> <p>Iva Lopižić (autorica) Faculty of Law, University of Zagreb</p> <p>Ružica Jakešević (autorica) Faculty of Political Science, University of Zagreb</p> <p>The book analyses state of play regarding regional level of government in the countries of South East Europe, particularly countries succeeding former Yugoslavia (Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro, Kosovo, and North Macedonia) using the research methods from the fields of Law, Public Administration and Political Science. The book offers fresh analytical perspective of the regional self-government issues in these countries, out of which every country has particular issues to deal with. Be it controversial territorial restructuring debate (Croatia), complex institutional system (B&H), dealing with territorial concentrated ethnic minorities (Serbia, Kosovo, North Macedonia) or the issue of small size and non/existence of regional forces (Slovenia, Montenegro). Besides the introductory (methodological) and concluding (synthesis, trends and issues for further research) chapters, the book contains country chapters written by experts from a particular country in the region who follow the same chapter structure which allows further comparisons. Besides that, the book contains three chapters on several cross-cutting issues such as position of ethnic minorities and their territorial (regional) concentration and institutional representation in the overall system of local and regional self-government, analysis of regional political parties and movements that influence the debate in these countries, and the analysis of position and interplay of deconcentrated state administration and regional self-government in analysed countries.</p>	

<p>PANEL 5: Ideologija, diskurs i povijest</p> <p>Moderator: Tonči Kursar</p>	<p>12:45</p> <p>-</p> <p>14:15</p> <p>D</p>
<p>Josip Pandžić Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu</p> <p>POLARIZACIJSKI POTENCIJAL POLITIČKIH BIOGRAFIJA U HRVATSKOJ</p> <p>Polarizacija ideoloških uvjerenja, političkih stavova i glasačkih preferencija u pojedinom društvu odnosi se na tendenciju prema koncentraciji na dvije suprotstavljene krajnosti (Marshall, 1998) sukladno opcijama koje čine politički spektar. Uzroci polarizacije uglavnom se tiču prijepora oko vrednovanja društvenih tema, događaja, problema, diskursa i narativa koji se javljaju u javnom prostoru. Međutim, kao uzrok političke polarizacije javnosti politički akteri, odnosno političari ranije nisu bili predmetima od zasebnog istraživačkog interesa. Biografije istaknutih političara predstavljaju građu pogodnu za istraživanje potencijala političke polarizacije javnog prostora, posebice ako postoji predodžba o njima kao osobama oko kojih postoje krajnje podijeljena mišljenja (eng. <i>divisive figures</i>). Temeljem relacijske analize sadržaja (Bryman, 2012; Pennings i sur., 2005) 50 naslova biografske provenijencije te oprečnih recenzija i prikaza, kao i eventualnih polemika o njima čiji su protagonisti politički neistomišljenici, objavljenih u Hrvatskoj u razdoblju 1990-2024., dolazi se do zaključka da je polarizacijski potencijal ovog tipa literature iznimno slab, gotovo zanemariv. Drugim riječima, ni među političkim, akademskim i kulturnim elitama, a niti među građanima, nije u zabilježena prisutnost polarizacijskog potencijala političkih biografija jer su velika većina njih ionako plodovi autora koji su političko-ideološki pristrani pa ni ne mogu javnosti svoje proizvode adekvatno predočiti kao katalizatore promjene uvjerenja, stavova i preferencija. Političke biografije umnogome se tek nadovezuju na postojeće polarizacije svjetonazorskih i/ili strukovnih struktura. Iako tome nemalo doprinosi i činjenica da se u hrvatskom kontekstu pisalo uglavnom o političarima lijeve i desne orijentacije, a vrlo rijetko o centrističkim političarima, gotovo se u pravilu izdavanjem takvih knjiga koriste prilike za prozivanje ideološko-političkih neistomišljenika samih biografa, tek ponekad doprinoseći biografskim raspravama originalnim tezama te inovativnim tumačenjima izvorne građe. Ovo se naročito odnosi na političke biografije iz pera novinara i publicista za koje (čitateljska) javnost unaprijed s velikom dozom sigurnosti može pretpostaviti kakvo će štivo isporučiti zbog čega naposljetku redovito izostaje konkretan polarizacijski učinak.</p> <p>Ključne riječi: polarizacija, politika, Hrvatska, biografije</p>	

Stevo Đurašković

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

ILIBERALIZAM I NEOLIBERALIZAM: SLUČAJ STIJEPE BARTULICE

Rad prikazuje ideje, te intelektualnu i političku praksu Stijepe Bartulice, jednog od najprominentnijih iliberalnih intelektualaca u Hrvatskoj. Rad polazi od najnovijeg teorijskog pristupa iliberalizmu, koji definira iliberalizam primarno kao ideologiju koja prethodi i uvjetuje uspjeh iliberalnih stranaka i političkih pokreta, te naposljetku bitno pridonosi legitimaciji režima 'iliberalne demokracije'. Politička znanost definira iliberalizam kao naciocentričnu i suverenističku ideologiju koja zagovara tradicionalne kulturne vrijednosti hijerarhije, obitelji i kulturne homogenosti, te odbacuje globalizaciju i nadnacionalne organizacije u korist suverene nacionalne države, istovremeno odbacujući neoliberalnu ekonomiju i zagovarajući protekcionizam, državni intervencionizam i jačanje socijalnih usluga za 'nativno stanovništvo'. Ovaj rad pokazuje kako intelektualna misao Stijepe Bartulice predstavlja rijedak slučaj mješavine ekonomskog neoliberalizma i kulturnog iliberalizma, osobito rijedak u srednjoj i istočnoj Europi. Rad polazi od kontekstualizacije uspona iliberalnih narativa u Hrvatskoj u okviru dekonstrukcije Tuđmanova master-narativa o nacionalnom pomirenju tijekom HDZ-ova skretanja radikalno udesno pod vodstvom Tomislava Karamarka u prvoj polovici 2010-ih godina, te njihovim posljedičnim jačanjem proizašlim iz nezadovoljstva povratka HDZ-a na pozicije desnog centra pod aktualnim vodstvom Andreja Plenkovića. Kroz analizu bartuličina intelektualnog i političkog djelovanja, osobito kroz Centar za obnovu kulture (COK) – iliberalni think-tank koji je osnovao i vodi Stijepo Bartulica – rad će prikazati morfologiju bartuličine intelektualne misli, te pokazati povezanost sa vodećim zagovornicima neoliberalizma u Hrvatskoj. Na primjeru Stijepe Bartulice, rad će propitati i najnoviji koncept 'nacionalnog liberalizma', definiranog kao 'modificiranje starih ciljeva neoliberalne ortodoksije ugrađene u zaštitnu čahuru kulturnog iliberalizma'. Naposljetku, rad će pokazati kako su Bartuličine ideje i intelektualna praksa utjecale na ideološko profiliranje i politički uspjeh Domovinskog pokreta. Pri tome, rad će propitati da li je politički uspjeh Stijepe Bartulice i Domovinskog pokreta, kao radikalno desne stranke koja zagovara ekonomski neoliberalizam, korelira sa razlikom u strukturi hrvatske ekonomije u odnosu na većinu ekonomija srednjoistočne Europe, kojima dominiraju iliberalne stranke s jakim naglaskom na ekonomskom intervencionizmu, poput PiS-a u Poljskoj i FIDESZ-a u Mađarskoj.

Ključne riječi: Stijepo Bartulica, iliberalizam, neoliberalizam, Centar za obnovu kulture, Domovinski pokret

Krešimir Petković

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

POLITIČKA POLARIZACIJA I KAZNENA POLITIKA: KULTURNI RAT I REPUBLIKA KAZNE U HRVATSKOJ

Tradicionalna politološka problematika jest ona legitimnosti vlasti i identiteta političke zajednice u kojoj neka vlast funkcionira ili ne, prihvaća se kao legitimna ili odbija. Identiteti se mijenjaju kroz vrijeme, kao i osnove legitimnosti. Polarizacija društva potencira identitetske razlike te vodi razaranju zajedničkog političkog jezika i osnove legitimnosti javnih politika. Kaznena politika jedna je od važnih javnih politika u kojoj se očituju naznačeni procesi, područje malih političko-diskurzivnih ratova koji se vode o pitanjima što je uopće kazneno djelo, kako ga nazvati, koliko i kako ga kazniti. U prilogu istražujem utjecaj političke polarizacije na kaznenu politiku kroz analizu diskursa kaznenih okvira, medijskog diskursa i presuda u području politika moralnosti, spolnoga i obiteljskog nasilja kroz izabrane relevantne epizode u razdoblju od posljednjih pet godina u Hrvatskoj. Nastojim pokazati kako je penalizacija postala oruđem identitetske politike, a kazna političko oružje simboličke politike države u društvu, te ispitujem posljedice analiziranih procesa na republiku kazne kao održiv poredak sa zajedničkom egalitarnom osnovicom legitimnosti kazne.

Ključne riječi: polarizacija, legitimnost, kaznena politika, politike moralnosti, spolno nasilje, obiteljsko nasilje, republika kazne, analiza diskursa, Hrvatska

Nikolina Borčić

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

AFEKTIVNA POLARIZACIJA KAO DISKURSNA STRATEGIJA U IMIDŽU KANDIDATA NA PREDsjedničkim IZBORIMA

U svakoj političkoj areni, jezik igra ključnu ulogu ne samo u prenošenju poruka, već i u oblikovanju emocija, percepcije i identiteta birača. Politička komunikacija, osobito u doba kampanja, oslanja se na snagu jezika kako bi stvorila narative koji mobiliziraju, polariziraju i jačaju lojalnost. Sposobnost političkih lidera u upravljanju emocijama javnosti putem pažljivo odabranih riječi nije samo pitanje retorike, već je i strateška manipulacija emocijama, što značajno utječe na političku scenu. Afektivna polarizacija – gdje politički protivnici ne postaju samo ideološki suparnici, već i emotivno označeni neprijatelji – postala je tako središnji alat za oblikovanje političkih imidža. Jezik postaje oruđe za kreiranje emocionalnih reakcija, identitetskih podjela i mobilizaciju glasača. Kroz riječi, metafore i retoričke okvire politički akteri uspijevaju stvoriti „mi protiv njih“ dinamiku, jačajući podjele u društvu. Kroz te diskurzivne tehnike, afektivna polarizacija postaje sredstvo političke mobilizacije, a jezik glavno oružje u izgradnji političkih imidža u podijeljenom društvu. Na predstojećim predsjedničkim izborima u Hrvatskoj,

afektivna polarizacija igra ključnu ulogu. Istraživanje se fokusira na izjave Zorana Milanovića, Dragana Primorca, Marije Selak Raspudić te Ivane Kekin tijekom rujna i listopada 2024. godine. U okviru analize sadržaja govora predsjedničkih kandidata i kandidatkinja odgovorit će se na pitanja o tome kako se jezik koristi za mobilizaciju birača kroz afektivnu polarizaciju te koje diskurzivne strategije dominiraju. Moć jezika očituje se u sposobnosti lidera da kroz retoričke strategije kreiraju polarizirajući diskurs, bilo da se radi o nacionalnim pitanjima, pravima pojedinih grupa ili primjerice vanjskoj politici. Analiza sadržaja se pritom naslanja na teoriju performativnosti Judith Butler koja omogućava uvid u to kako političari izvode svoje identitete i kako ti identiteti nisu unaprijed zadani, već su oblikovani i konstruirani kroz jezik, geste i ponašanje. Usljed predstojećih predsjedničkih izbora u Hrvatskoj, Zoran Milanović, Dragan Primorac, Ivana Kekin te Marija Selak Raspudić koriste performativne diskursne strategije kako bi stvorili specifične političke identitete koji odgovaraju njihovim biračkim bazama, mobilizirajući ih putem emocionalno nabijenog jezika i retoričkih okvira.

Ključne riječi: afektivna polarizacija, snaga jezika u politici, retorički okviri, diskursne strategije